

Názory velitelů a studentů evropských vojenských škol na vojenské vzdělávání

*Sociologický výzkum se soustřeďuje na shromažďování dat, jež nám pomáhají odpovědět na otázky týkající se různých aspektů společnosti, v našem případě vojenského vzdělávání, vojenských škol, názorů učitelů i posluchačů na jejich kvalitu, úroveň, obtížnost. Následující článek je stručným shrnutím poznatků výzkumu, provedeného s veliteli a studenty škol pro přípravu důstojníků na základě stipendia NATO. Do tohoto výzkumu byly zahrnuty Belgie, Česká republika, Francie, Holandsko, Maďarsko, Polsko, SRN, Velká Británie*1 a byl proveden na dvou typech škol, základních a velitelsko-štabních. Přehled škol, na nichž byl výzkum proveden, najde čtenář ve Vojenských rozhledech 4/94, str. 83-85.*

I. Velitelé vojenských škol

Velitelům všech navštívených škol bylo písemně položeno, formou osobního dopisu v rámci výzkumu celkem pět otázek, mapujících strategické problémy současnosti a budoucnosti jejich škol. Odpověděli velitelé deseti škol.

Hlavním praktickým momentem, který si bude žádat konkrétní teoretické zdůvodnění, vidí většina velitelů v politických změnách v Evropě a koneckonců ve světě.

Všeobecně se neočekává výrazná redukce škol, spíše proporcionální redukce počtu studentů. Typickými jsou čísla z Führungsakademie der Bundeswehr, kde jde o poměr mezi redukcí armády a škol procentuálně 30 : 15. Každá škola přitom bude usilovat o zachování určité zvláštnosti, např. počtu zahraničních studentů apod. Všeobecně se očekává racionalizace a vyšší kvalita práce škol jak na Západě, tak na Východě.

V oblasti trendů vývoje škol je největší rozdílnost, avšak zdá se, že **trendem je úsilí o akreditaci škol do úrovně odpovídajících srovnatelným civilním školám.** Zajímavé je, že tento trend je výrazný u štabních škol.

Hlavním problémem se zdá být redukce počtů a peněz, která se na jednotlivých školách promítne různě. Tam, kde byla vysoká úroveň, ať výcviku jako v Sandhurstu či vzdělávání jako v Hamburku, jde o udržení úrovně. Plně profesionální britská armáda ji správně promítá až do roviny udržení úrovně morálky kadetů, německé pojetí spíše akcentuje zachování potence učitelů - jde jen o dvě strany téže mince. Na Východě si však více slibují od větší profesionalizace, zde ony dvě strany mince tvoří plat učitele a jeho úroveň.

II. Výzkum u studentů velitelsko-štabních škol

Druhá část sociologického výzkumu byla provedena u studentů velitelsko-štabních škol, a to často i nejvyšší úrovně. K tomu byl zpracován zvláštní dotazník. Výzkum proběhl v osmi zemích a na devíti školách. Celkový počet respondentů byl 153, minimální počet respondentů v jedné zemi byl 14.

■ Profil studenta velitelsko-štabní školy

Cílem bylo získat především základní charakteristiku studenta štabní školy v jednotlivých zemích a tuto pak porovnat s evropským průměrem. Byly sledovány a statisticky vyhodnocovány osobní a rodinné údaje o něm, údaje o dosavadním průběhu kariéry a informace o jeho všeobecných znalostech.

- * Ukázalo se, že průměrný respondent sociologického výzkumu na štabních školách byl ve věku 34 let, ženatý a měl 2 děti. Manželky poloviny důstojníků byly zaměstnány.
- * Před příchodem do armády dosáhl vzdělání, které poněkud převyšovalo úroveň střední školy tak, jak je chápána v naší republice, tj. měl zřejmě tzv. předuniverzitní vzdělání. Do armády přišel přímo z civilní školy.
- * Před nástupem do štabního kurzu absolvoval dvě vojenské školy a sloužil nejméně ve třech funkcích u vojsk. Kurz, do kterého nastoupil, je buď roční, nebo dvouletý. Své povolání považuje za celoživotní.
- * Ovládá anglický jazyk a většinou i další jazyk mimo mateřštiny. Umí používat osobní počítač.

■ Analýza zabezpečení studenta po dobu jeho studia

Na toto zkoumání navázala analýza zabezpečení studenta po dobu studia. Byl sledován a statisticky vyhodnocen způsob bydlení po dobu studia, stravování po dobu studia a plat v celém tomto období.

Průměrný evropský student štabního kurzu bydlí v privatě, není plně závislý na stravovacím zařízení školy a považuje svůj plat za přiměřený. Je ovšem třeba říci, že toto optimistické hodnocení je značně nižší v názorech studentů z Maďarska, Polska a České republiky.

■ Obsah přípravy a její úroveň

V dalším pak bylo přikročeno k sledování obsahu přípravy a její úrovně. Respondentům byly v podstatě položeny dva druhy statisticky vyhodnotitelných otázek: a) otázky týkající se obsahu přípravy, b) otázka, jaký je názor respondenta na celkovou úroveň přípravy na škole.

Studenti přisoudili jednotlivým položkám toto pořadí, od nejvíce do nejméně frekventované položky (měřeno střední hodnotou na stupnici 1 = zřídka, 2 = dostatečně, 3 = často):

1. Organizace štabní práce a management ($m_x = 2,17$)	7. Výzbroj ($m_x = 1,71$)
2. Národní strategie ($m_x = 1,98$)	8. Vedení lidí ($m_x = 1,69$)
3. Ostatní druhy zbraní ($m_x = 1,84$)	9. Ekonomika ($m_x = 1,64$)
4. Průzkum nepřítelů ($m_x = 1,82$)	10. Fyzická příprava ($m_x = 1,47$)
5. Globální strategie ($m_x = 1,79$)	11. Psychologická válka ($m_x = 1,23$)
6. Modelování a strategické hry ($m_x = 1,77$)	

Je nesmírně poučné, že „evropský“ štabní kurz ctí obsahově plně požadavky na přípravu důstojníka, pokud jde o pořadí jednotlivých složek, velmi dobře prakticky až do položky č.7. Ze středních hodnot vidíme, že je poněkud podceňováno vedení lidí, otázky psychologické války a bohužel i fyzická příprava. Menší důraz na vedení lidí zaráží tím více, že vedení

kolektivu štábních pracovníků má nepochybně svá významná a důležitá specifika, která by měla být se studenty analyzována a procvičena.

Míra korelace mezi obsahem, náročností a samostatností je přitom značná (korelační koeficient byl ve všech případech větší než 0,5), což dokumentuje, že se v kurzech daří předat studentům dostatek vědomostí a že ty je dobře připravují pro samostatné chování v praxi.

■ V náročnosti a samostatnosti Česká republika poslední

V této souvislosti je zajímavá i závislost mezi náročností a samostatností, kterou lze ze statistických dat vyjádřit pro jednotlivé země v procentech úrovně „vysoká schopnost samostatně se rozhodovat“ a „náročná příprava na budoucí funkci“ (viz. tab. 1).

Tabulka 1

Závislost mezi vypěstovanou samostatností a náročností přípravy

Státy	Náročnost v %	Samostatnost v %
Maďarsko	66	55
Velká Británie	75	74
Německo	53	63
Belgie	71	43
Holandsko	65	79
Česká republika	33	35
Polsko	89	73
Francie	57	53

Z tabulky je zřejmé, že vyváženost relativně vyšší náročnosti a samostatnosti existuje u Britů, Holanďanů a Poláků, ve středu se nachází Maďaři, Němci a Francouzi, výrazné výkyvy jsou u Belgičanů, a nejhorší úroveň ukazatelů je dosahována v České republice.

■ Vojensko-politické názory studentů velitelských a štábních škol

Nepovšimnuty nezůstaly konečně ani vojensko-politické názory studentů v tak převratné době, v níž výzkum probíhal. Ze statisticky vyhodnotitelných otázek byla položena pouze otázka, zjišťující názor respondenta, jak ovlivní vojenskostrategické změny v Evropě a ve světě jeho vojenskou kariéru.

Střední hodnota odpovědí byla mírně nad úrovní „nic se nezmění“ směrem k úrovni „moje vojenská kariéra se zkrátí“. Nejvíce ohrožení se cítí Belgičané, Nizozemci a Britové. Optimističtí jsou Maďaři, Poláci, Němci a Francouzi. Je zajímavé, že **důstojníci z České republiky se ve své většině vyslovili, že se nic nezmění.** Mohu říci, že uvedené skutečnosti vcelku korespondují s mými poznatky z osobních kontaktů v uvedených zemích.

■ Shrnutí výsledků výzkumu na nejvyšších vojenských školách

Sociologický výzkum u studentů štábních škol i přes svoji relativní jednoduchost přinesl signifikantní výsledky.

a) Především se ukázalo, že zvolený vzorek byl homogenním co do věku, předběžné a vojenské přípravy na školách i vojenské praxe. Studenti štábních škol považují své povolání za celoživotní.

b) Zabezpečení studentů na školách má dobrou úroveň a jejich sociální postavení jim dovoluje po dobu studia žít normálním rodinným životem. Svůj příjem považují za dobrý.

c) Zkoumáme-li korelaci mezi vypěstovanou samostatností, připraveností pro praxi a deklarovaným obsahem studia, pak můžeme říci, že je značná a že tedy štábní kurzy na studenty působí komplexně, jednotlivé stránky působení se dobře doplňují, a tak připravují studenty velmi dobře na budoucí funkce. Sledujeme-li však celkovou úroveň a efektivnost této přípravy, jsou mezi evropskými zeměmi rozdíly a nejmenší je v České republice...

III. Výzkum u studentů základních důstojnických škol

Třetí část sociologického výzkumu byla provedena se studenty škol pro začínající důstojníky. Byl použit zcela jiný dotazník. Zodpověděli ho studenti v osmi zemích z dvanácti škol. Celkový počet respondentů byl 256, minimální počet z jedné školy 12. Potvrdilo se, že vybraný vzorek studentů základních důstojnických škol byl dostatečně homogenní. Průměrný věk studentů byl 22 let a střední hodnota délky důstojnického kurzu 3 roky.

♦ Jací jsou studenti základních důstojnických škol?

● Budoucí důstojníci jsou připraveni na studium důstojnické školy dobře, resp. získali již na ní potřebné obecné znalosti. Své civilní vzdělání považují za vyšší než středoškolské, většina jich zná angličtinu, nezanedbatelné procento i další jazyk. Umějí používat osobní počítač.

● Jen velmi málo studentů je ženatých, skoro 50 % z nich může využívat výhod vlastního auta.

● V zabezpečení studentů se dává na školách přednost spíše materiální stránce před spokojeností studentů a rozvojem jejich přirozených zájmů jako mladých lidí. To je podtrženo i tím, že spokojeno s úrovní soukromí je jen kolem 60 % studentů.

♦ Obsah a náročnost přípravy

Neméně důležité bylo řádně vyhodnotit obsah a náročnost přípravy. Názory studentů na obsah a náročnost přípravy v důstojnické škole byly zkoumány prostřednictvím tří skupin otázek.

První z nich se dotazovala na denní režim ve škole. Stupnice náročnosti byla zvolena:

- lehký ho zvládám,
- je přiměřený,
- uspokojuje mne,
- neposkytuje mi prostor pro záliby,
- je v něm málo volna,
- je náročný,
- těžko ho zvládám.

Studenti se vyjádřili, že denní režim na důstojnických školách je středně náročný. Jsou ve většině přesvědčeni, že to, čemu se učí, budou potřebovat znát, avšak kloní se přitom spíše k názoru, že jsou tam i informace zbytečné. **Nejpesimističtější jsou Češi.**

Druhá z nich se dotazovala na obsah přípravy. Studentům byla položena především otázka, zda si myslí, že je výuka a výcvik dostatečně připravují pro praxi. Otázky zkoumaly detailně tyto obsahové části přípravy:

- teoretickou přípravu,
- sociální problematiku,
- drill,
- tělesnou přípravu,
- technickou přípravu,
- ekonomickou problematiku,
- výcvik v ovládání zbraně.

Na základě odpovědí lze, pokud jde o jednotlivé sledované komponenty přípravy, sestavit podle střední hodnoty na škále málo - průměrně - dost, při číselném vyjádření 1 - 2 - 3 toto pořadí:

1. Množství teorie ve výuce TH ($m_x = 2,43$).
2. Množství sociální problematiky v přípravě SC ($m_x = 1,85$).
3. Množství drillu v přípravě D ($m_x = 1,70$).
4. Množství tělocviku v přípravě PH ($m_x = 1,65$).
5. Množství ekonomické problematiky v přípravě EC ($m_x = 1,56$).
6. Množství technické problematiky ve výuce TP ($m_x = 1,53$).
7. Množství výcviku se zbraní v přípravě WH ($m_x = 1,39$).

Uvážíme-li, že šlo o výzkum na důstojnických školách, uvedené pořadí nepochybně více než zajímavě vypovídá o subjektivním srovnání skutečnosti a očekávání jejich frekventantů. Přidejme k tomu pouze to, že na uvedené škále celkově hodnotí budoucí důstojníci svoji přípravu úrovní $m_x = 1,56$.

♦ Motivace studentů

Jako velice zajímavý se ukázal především pokus o zjištění motivace studenta pro vstup do armády.

Při zpracování výsledků se ukázalo jako nejilustrativnější vyhodnocení leitmotivů pro vstup do armády, viz. **tabulku 2**, která názorně ukazuje stupeň roztržitosti motivace (počet motivů) i převládající zaměření motivace (1. a 2. leitmotiv).

Je tedy zřejmé, že o motivaci důstojníků pro vstup do armády platí:

- studenti ze zemí Východu a malých zemí Západu kladou více na první místo motivy existenční,
- studenti z velkých a vyspělých demokracií kladou na první místo více motivy profesionální, resp. vlastenecké, tato orientace je nejsilnější u Francouzů,
- **čeští studenti vlastenecký motiv prakticky neuvádějí,**
- leitmotivem vstupu do armády v Evropě je jednoznačně snaha získat vzdělání.

Odpovědi lze shrnout tak, že byl výzkum prováděn na školách, které jsou orientovány na pozemní vojsko, i zde jsou takoví, kteří by raději sloužili u jiného druhu ozbrojených sil.

Tabulka 2

Srovnávací tabulka leitmotivů volby povolání důstojníka

Země	Leitmotiv		Počet motivu	
	1	2	celkem	nad 40 %
NL 1	technika	vzdělání	3	2
NL 2	velet	technika	3	1
B1	vzdělání	ekonomie	4	1
B2	velet	ekonomie	4	1
CZB (Brno)	vzdělání	technika	3	1
CZV (Vyškov)	vzdělání	ekonomie	3	1
GB	velet	vlastenectví	4	1
F1	velet	vlastenectví	3	2
F2	velet	vlastenectví	2	1
D	vlastenectví	vzdělání	6	0
P	vzdělání	velet	6	0
H	vzdělání	ekonomie	5	1
EVROPA	vzdělání	velet	6	1

* Zájem o velení je poněkud menší, než by odpovídalo charakteru zkoumaných škol.

* Studenti již vcelku dobře znají život u vojsk, při jeho hodnocení však na Západě převládá jeho pozitivní hodnocení, na Východě negativní.

* Studenti obecně míní, že politické změny v Evropě nijak výrazně neovlivní jejich budoucí vojenskou kariéru.

♦ Srovnání přípravy důstojníka v zemích Východu a Západu

Jak jsou na tom země Východu a Západu v porovnání s evropským průměrem a navzájem, pokud jde o preference jednotlivých druhů přípravy, ukazuje tabulka „Porovnání obsahu přípravy důstojníka v zemích Východu a Západu“ (viz tab. 3). Zde je uvedena vždy střední hodnota daného druhu přípravy (m_x) a odchylka střední hodnoty zemí Západu ($m_x W$) a Východu ($m_x E$) na výše zmíněné škále.

Tabulka 3

Porovnání obsahu přípravy důstojníka v zemích Východu a Západu

	TH	SC	D	PH	EC	TP	WH
$m_x E - m_x$	+0,19	+0,05	-0,10	-0,29	+0,21	+0,10	-0,20
m_x	2,43	1,85	1,70	1,65	1,56	1,53	1,39
$m_x W - m_x$	-0,09	-0,05	+0,05	+0,14	-0,10	-0,04	+0,10

Jak je zřejmé z tabulky, rozdíly mezi Východem a Západem nejsou velké, Východ má přípravu teoretičtější a techničtější (+ je u TH, SC, TP), Západ pak více vojenskou (+ je u D, PH a WH).

Třetí z nich se dotazovala, jak student subjektivně pociťuje náročnost vybraných prvků obsahu přípravy, přičemž byly zkoumány tyto složky přípravy:

- příprava na velení,
- příprava na ovládání zbraní,
- psychologická příprava,
- fyzická příprava,

tedy složky, bezprostředně tvořící schopnost budoucího důstojníka velet v bojové činnosti.

♦ Nedostatečná příprava důstojníků všude v Evropě?

Náročnost přípravy ve všech sledovaných oblastech pokládají studenti evropských škol za spíše nedostatečnou. Uvážíme-li, že šlo o zkoumání úrovně pěstování schopností velitele v ovládání zbraní a zvládání psychické a fyzické zátěže, pak evropské školy připravují důstojníka na skutečné vedení bojové činnosti nedostatečně.

Jak jsou na tom země Východu a Západu vůči evropskému průměru a vůči hladině „dostatečně“ ukazuje tabulka „Porovnání náročnosti přípravy důstojníka v zemích Východu a Západu“ (viz tab. 4). V tabulce je uvedena vždy střední hodnota daného druhu přípravy (m_x) a odchylka střední hodnoty zemí Západu (m_xW) a Východu (m_xE) na škále nedostatečný - dostatečný - náročný při číselném vyjádření 1 - 2 - 3.

Tabulka 4

Porovnání náročnosti přípravy důstojníka v zemích Východu a Západu

	PH	CT	PS	WH
$m_xE - m_x$	-0,22	-0,22	-0,18	-0,001
m_x	1,75	1,72	1,59	1,483
$m_xW - m_x$	+0,12	+0,06	+0,09	+0,001

Jak je zřejmé z tabulky, rozdíly mezi Východem a Západem v subjektivním hodnocení náročnosti přípravy nejsou velké. Studenti ze Západu obecně hodnotí svoji přípravu jako náročnější.

♦ Spokojenost studentů v hodnocení nadřízených

Pro lidi, kteří si teprve zvykají na povinnosti vojenského profesionála, mají nepochybně velký význam osobní potřeby a vztahové otázky. *Spokojenost studenta pak tvoří především úroveň vztahů s nadřízenými a míra uspokojování jeho osobních potřeb.*

Úroveň vztahů s nadřízenými byla zkoumána na stupnici:

- měli by své jednání změnit,
- s odstupem,
- příliš náročně,
- příliš přísně,
- spravedlivě,
- správně.

Je zřejmé, že část stupnice, věnovaná negativnímu hodnocení, je podrobnější, než ta, která je věnována pozitivnímu hodnocení. Avšak pozitivní hodnocení se předpokládá a v daném případě šlo rozkrýt právě prvky negativního hodnocení.

Studenti ve své většině deklarovali, že jednání s nimi je ve vojenských školách dostatečně vojenské.

Procedurální rozložení hodnocení jednání nadřízených se studenty je přitom toto (viz tab. 5):

Tabulka 5

Vyhodnocení jednání nadřízených se studenty

Složka	změnit	odstup	náročně	přísně	spravedlivě	správně
%	22,6	15,1	2,4	3,6	24,6	31,3

Z tabulky je zřejmé, že převažují pozitivní hodnocení (spravedlivě, správně), avšak celkové procento negativních hodnocení (odstup, potřeba jednání změnit) je 33,7 %, tj. poměrně vysoké.

♦ Shrnutí výsledků výzkumu na základních důstojnických školách

Sociologický výzkum u studentů důstojnických škol v evropských zemích ukázal, že se přes všechny odlišnosti vytvořil stejným směrem se ubírající systém výchovy mladého důstojníka - budoucího velitele.

a) Jeho základním rysem je to, že většina těch, kteří do důstojnické školy přicházejí, především očekává, že jim poskytnou vzdělání, a to vyšší, než jakého se jim dostalo na střední škole.

b) Teprve na druhém místě je ryze profesionální motiv - touha být velitelem, uplatnit tímto směrem své schopnosti. Znepokojující přitom je, že menší národy jakoby rezignovaly na vlastenecký motiv k obraně země.

c) Zajímavé je, že celkově studenti spíše deklarují sekularismus než potřebu zúčastnit se církevních obřadů.

Důstojnické školy na uvedené reagují úpravami programu výuky tak, že v něm dominuje teoretická příprava na úkor ryze vojenské utilitárnosti. Jde se přitom tak daleko, že studenti pociťují sami, že výcviku se zbraní není věnována dostatečná pozornost.

■ Mezilidské vztahy a náročnost na školách

V mezilidských vztazích přetrvává takové chování velitelů, že čtvrtina respondentů považuje za nutné, aby se změnilo. To ukazuje, že přes všechny proklamace se participativní přístup stále ještě prosadil nedostatečně.

Srovnáme-li tedy názory studentů na obsah a náročnost výcviku na Západě a Východě, neshledáváme podstatné odlišnosti. Ukazuje se, že v tomto smyslu nepochybně neexistovala (při formování důstojníka na obou stranách dnes již pomyslné hranice) ani v minulosti podstatná odlišnost.

* * *

Zařazení sociologického výzkumu do plánu práce v rámci stipendia NATO „Současnost a budoucnost vojenského školství v evropských demokraciích (včetně nových východních demokracií)“ se ukázalo jako vysoce užitečné, protože přineslo kvantifikovatelné výsledky a umožnilo podniknout hlouběji pod povrch věcí. Současně bylo velice náročné na vyjednání možností jeho uskutečnění v jednotlivých zemích. Bylo možno se setkat s plnou vstřícností a pochopením i s jednoznačným odmítnutím, jako například ve Španělsku.

Tento článek dává možnost pouze nahlédnout do jeho výsledků. Na mnoha místech je především na čtenáři, aby se nad nimi zamyslel. To platí především tam, kde jde o postavení České republiky mezi ostatními zeměmi.

Poznámka:

*/ V článku jsou hojně použity pro ilustraci tabulky. Země jsou v nich odlišeny mezinárodním označením, známým z označení automobilů. U více škol je použito indexu. VA v Brně je označena CZB, VVŠ PV ve Vyškově pak CZV.